

Milchemes Mitzvah: Some Torah Perspectives on War

Rabbi Michael Taubes

1. בראשית פרשת בראשית פרק א

(כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:

(כח) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשְׁהָ וַרְדּוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרֶמֶשׂת עַל הָאָרֶץ:

2. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב

אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא: ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש. אדרבה, וכבשוה תרתי משמע! אמר רב נחמן בר יצחק: וכבשה כתיב.

3. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ב עמוד ב

...דדרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה...

4. תהלים פרק מה

(יז) פֶּלַע כְּבוֹדָה בַּת מְלֶכֶךְ פְּנִימָה מִמְּשַׁבְּצוֹת זָהָב לְבוֹשָׁה:

5. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מד עמוד א - עמוד ב

מתני'. - ...

...בד"א - במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה; אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים - במלחמות מצוה, אבל במלחמות חובה הכל יוצאין, אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה.

6. רש"י מסכת סוטה דף מד עמוד ב

בד"א - דחוזרין מן המערכה ויש שאינן זזין ממקומן במלחמות הרשות. אבל במלחמות מצוה - כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע הכל יוצאין. רבי יהודה אומר כו' - מפרש בגמ'.

7. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מד עמוד ב

בד"א - במלחמות הרשות כו'. א"ר יוחנן: רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה, מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה. אמר רבא: מלחמות יהושע לכבש - דברי הכל חובה, מלחמות בית דוד לרווחה - דברי הכל רשות, כי פליגי - למעוטי עובדי כוכבים דלא לית עלייהו, מר קרי לה מצוה, ומר קרי רשות; נפקא מינה? לעוסק במצוה שפטור מן המצוה.

8. רש"י מסכת סוטה דף מד עמוד ב

רשות דרבנן זו היא מצוה דר' יהודה - ובאותה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות ואין חתן יוצא לה אמר נמי ר' יהודה דאין חתן יוצא לה אלא שרבי יהודה קורא אותה מצוה ונפקא מינה לפוטרו משאר מצות בעודו עוסק בה כדמפרש רבא ואזיל. מצוה דרבנן - דאמרו בה הכל יוצאין אמר נמי ר' יהודה הכל יוצאין אלא דקרי לה חובה ולא מידי אשמעינן בהא אלא כולה משום מצוה ורשות נקטו פלוגתייהו אלא משום דקרו רבנן להא רשות די להם אם קראו את זו מצוה ואפילו היא חובה שהרי אין הדבר אלא להעלותם מעלה אחת ולומר אבל בזו הכל יוצאין וגבי רשות דיים לקרות את שלמעלה ממנה מצוה ורבי יהודה דקרי לקמייתא מצוה לאשמועי' דהעוסק בה פטור מן המצוה והוצרך להעלות את זו מעלה אחת לומר אבל בזו הכל יוצאין הילכך קרייה חובה כדאיתא. אמר רבא כו' - מילתיה דרבי יוחנן מפרש ואזיל וקאמר דהא דאמר רבי יוחנן דאיפליגו רבנן ורבי יהודה באחת המלחמות בקריאת השם נפקא לן מיניה לענין עוסק במצוה דלמר חובה ולמר רשות ופריש לן נמי רבא בהי מינייהו איפליגו. מלחמות יהושע דלכבש - בהא ליכא למאן דקרי רשות דאפילו חובה נמי איתא והעוסק בה פטור מן המצוה ורבנן הוא דלא איכפת להו לקרותה חובה דדיים לקרותה מצוה אצל הרשות שהרי אין אנו צריכין אלא למצוא בה מעלה אחת ומצוה לגבי רשות מעלה היא. ומלחמת בית דוד - שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד. דברי הכל רשות - ואפילו רבי יהודה להא לאו מצוה קרי לה והעוסק בה אינו פטור מן המצוה. כי פליגי - ר' יהודה ורבנן במצוה ורשות דלמר פטור מן המצוה ולמר חייב במלחמה שהיא למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתו עלייהו.

9. רש"ש מסכת סוטה דף מד עמוד ב

[במשנה בד"א כו' אפילו כו' וכלה מחופתה. משמע דגם נשים יוצאות למלחמה וחדוש הוא. ואולי אינן יוצאות אלא לבשל ולאפות וכדומה לצורך הגברים אנשי המלחמה]:

10. רמב"ם הלכות מלכים פרק ז

הלכה ד

...במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

11. רדב"ז הלכות מלכים פרק ז

הלכה ד

בד"א שמחזירין וכו'. ברייתא כלשון רבינו אלא דקשה וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני וכלה מחופתה והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וי"ל דה"ק כיון דחתן יוצא מחדרו כלה יוצאה מחופתה שאינה נוהגת ימי חופה ואפשר דבמלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן וכן המנהג היום בערביות:

12. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ב עמוד א

משנה. - ...ואין מוציאין למלחמת הרשות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד...

13. רש"י מסכת סנהדרין דף ב עמוד א

במלחמת הרשות - כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוש את ארץ ישראל.

14. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק א

[ה]...ומלחמת הרשות, היא מלחמת עמון ומואב וישמעאל ודומיהם. ומלחמת מצוה, היא מלחמת עמלק ושבעה עממין בלבד.

15. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מה עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל - אין יוצאין עליהם בכלי זינן, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים - כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות - יוצאין עליהן בכלי זינן, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זינן, ומחללין עליהן את השבת.

16. רש"י מסכת עירובין דף מה עמוד א

אין יוצאין עליהן - כדמפרש לקמן כשבאו נכרים על עסקי ממון.

לספר - עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם.

17. רמב"ם הלכות שבת פרק ב

הלכה כג

גוים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה, ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגוים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת, וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא.

18. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכט

סעיף ו

עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא (א"ז).

יש מי שאומר שבזמן הזה אפ"ל באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות (ומ"מ הכל לפי הענין) (פסקי מהרא"י סי' ק"נ/קנ"ו).

19. משנה ברורה סימן שכט

(יב) על עסקי ממון וכו' - דבשביל הפסד ממון לא הותר איסור שבת:

(יג) ואפילו סתם - דספק נפשות להקל:

(יד) לספר וכו' - עיר שמבדלת בין גבול שישראל דרים בה לגבול העו"ג וחיישינן שאם ילכדוהו משם תהא הארץ נוחה ליכבש לפנייהם:

(טו) אפילו לא באו וכו' - ר"ל כשהקול יוצא שרוצים לבוא אעפ"י שלא באו עדיין מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו

דאין מדקדקין בפק"נ [לשון או"ז] ודין זה ארישא נמי קאי [אחרונים]:

(טז) שאם לא יניחנו וכו' - וה"מ כשבאו על רבים דבודאי יש לחוש שיעמוד אחד נגדם ולא ירצה ליתן להם ממונו ויהרגוהו ולכן הוי כמו שבאו על

עסקי נפשות אבל כשבאו על יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל את השבת:

(יז) הכל לפי הענין - היינו לפי מה שמשער כעסן ופחזותן. ודע דהיום כשבאו מהאומות שחוץ לגבולינו לשלול שלל ולבוז בז בודאי מחויבים אנו

לצאת בכלי זיין אפילו על עסקי ממון וכדינא דמלכותא וכן מבואר ברוקח ואגודה דהיכא דאיכא חשש שמא יכעסו יושבי הארץ עלינו מחללין עי"ש:

20. דברים פרישת שופטים פרק ב

(יט) פי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לגדל עליה גרונן פי ממנו תאכל ואתו לא תכרת פי האדם עץ השדה לבא

מפניה במצור:

(כ) רק עץ אשר תדע פי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכן וכן מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה:

21. תלמוד בבלי מסכת שבת דף יט עמוד א

תנו רבנן: אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם התחילו - אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: עד רדתה - אפילו

בשבת.

22. רמב"ם הלכות שבת פרק ב

הלכה כה

צרין על עיירות הגוים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואע"פ שהיא מלחמת הרשות,

מפי השמועה למדו +דברים כ'+ עד רדתה ואפילו בשבת ואין צריך לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת.

23. רמב"ם הלכות מלכים פרק ו

הלכה יא

צרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם השבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת, שנאמר עד רדתה ואפילו בשבת בין מלחמת

מצוה בין מלחמת רשות.

24. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מד עמוד ב

משנה. - ... כל היוצאים להציל חוזרין למקומן.

25. רש"י מסכת עירובין דף מד עמוד ב

חוזרין למקומן - מפרש בגמרא.

26. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מה עמוד א

וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן. ואפילו טובא? והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא! - אמר רב יהודה אמר רב: שחוזרין בכלי זיין למקומן.

27. רש"י מסכת עירובין דף מה עמוד א

ואפילו טובא - יותר מארבעת אלפים, בתמיה: והאמרת רישא: היכא דלא מיבלען - אלפים אית ליה, ותו לא.

אמר רב יהודה אמר רב - לא תימא אפילו טובא, דלא שרי אלא אלפים, והא אתא לאשמעינן: דחוזרין בכלי זיין, ולא אמרינן כיון דנעשה מעשה

ישליכו כלי זיין מעליהן, ולא יחללו שבת בחזרתן, וטעמא מפרש לקמן.

28. רמב"ם הלכות שבת פרק כז

הלכה יז

...כל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד גוים או מן הנהר, או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו, ואם היתה יד הגוים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זינן.

29. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תחומין סימן תז

סעיף ג

כל היוצאים להציל נפשות ישראל מיד עובדי כוכבים או מן הנהר או מן המפולת, יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו; ואם היתה יד כותים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זינם.

30. משנה ברורה סימן תז

(ח) יד הכותים תקיפה - ר"ל אף שהצילו הישראל בפעם זה אבל יד העו"ג תקיפה ומפחדים לשבות בשדה:

(ט) חוזרים בשבת למקומם - אף שהוא יותר מן אלפים:

(י) ובכלי זינם - וזה מותר אף כשיד ישראל תקיפה דאם היה מקומם בתוך אלפים מותר לחזור בכלי זינם דאם יסלקו הכלי זיין מהם יש לירא שמא ירדפו האויבים אחריהם כמבואר בש"ס [ב"ח וא"ר]:

31. רמב"ם הלכות מלכים פרק ה

הלכה א

...ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם...

32. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוטה פרק ח

הלכה י

רבי יהודה היה קורא מלחמת רשות כגון אנן דאזלין עליהון. מלחמת חובה כגון דאתיין אינון עלינון.

33. פני משה מסכת סוטה פרק ח

הלכה י

ור"י היה קורא מלחמת מצוה גרסינן כגון אנן כו'. כלומר אפי' במלחמת דוד גופי' יש נמי חילוק ומצוה וחובה משכחת לה דאם אנחנו מעצמינו הולכין להלחם עליהן זה קרי ליה מצוה לר"י ומשום שהוא כדי להוסיף על א"י ולדידיה נמי בזה אין הכל יוצאין כדקתני במתני' אלא דקרי לה מצוה נ"מ לעוסק כו' כדלעיל:

מלחמת חובה. דקאמר ר"י דהכל יוצאין אפי' במלחמת דוד משכחת לה כגון שבאו העכו"ם עלינו וצריכים להלחם עמהן ובזה הוא דפליגי ואפי' בעיקר הדין דמתני':

34. שיירי קרבן מסכת סוטה פרק ח

הלכה י

[דף לט עמוד ב] מלחמת רשות כגון אנן דאזלין עליהון וכו'. כתב הרב בעל כנסת הגדולה בחלק א"ח בחידושו על הרמב"ם פ"ה מה' מלכים מדכתב הרמב"ם ואיזו מלחמת מצוה מלחמת ז' עממי' ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם ש"מ דסובר כר"י ומפני כך דחק הרבה בפירוש הש"ס בבבלי ע"ש ודבריו תמוהים מי איכא למ"ד דעזרת ישראל מיד צר שבא עליהם לאו מצוה היא דהא אפי' ביחיד הנרדף איכא עשה ול"ת להצילו כדכתב לא תעמוד על דם רעך וכתוב והשבותו לו זו אבדת נפש וכן מבואר בסוגיין. והא דאמר בבבלי למעוטי עכו"ם דלא ליתי עלייהו. אין הפירוש כמו שהבין הרב בכנה"ג דהיינו להצילם מיד צר שבא עליהם אלא הפי' שעושה מלחמה עם שכניו שיש לחוש שברוב הימים יעשו עמהם מלחמה לכך עושה מלחמה עכשיו עמהם למעטם שלא יהיה בהם כח לבא על ישראל וזה מבואר מאוד בלשון הש"ס בבלי והדברים ברורים באין גימגום:

35. מראה הפנים מסכת סוטה פרק ח

הלכה י

[דף לט עמוד ב] ר' יהודה היה קורא מלחמת מצוה כו'. - ... אלא דמה שיש לדקדק לכאורה בדברי רבינו הוא זה דהוא קורא למלחמת עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם מלחמת מצוה והרי קאמר התם למעוטי עכו"ם דלא ליתי עלייהו לרבנן רשות קרו להו ומ"מ לא דיקדק הוא ז"ל בזה דיש נ"מ

לענין עוסק במצוה וצ"ל לדעת רבינו ז"ל דסמיך אדהכא והיינו דגריס נמי בדברי ר"י היה קורא מלחמת מצוה כגון אנן כו' ומלחמת חובה כגון דאתיין כו' ומה שהוא חובה לר"י מצוה הוא לרבנן ולא קאמר בבבלי למעוטי כו' דקרי לה רבנן רשות אלא אם הן מעצמן הולכין כדי שלא יבאו אח"כ נכרים עליהן אבל אם הנכרים באו מתחילה ודאי מלחמת מצוה היא אפי' לרבנן:

36. קרן אורה מסכת סוטה דף מד עמוד ב

גמ' אמר ר' יוחנן רשות דרבנן כו'. - ... והרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' מלכים כ' דמלחמת מצוה היא מלחמת עמלק וז' עממין ולהושיע להם מצרים הבאים עליהם. ולכאורה הוא נגד מסקנא דשמעתין. דלמעוטי עו"ג דלא ליתו עלייהו הוי רשות לרבנן. ומד' הלח"מ ז"ל שם משמע דיש חילוק, כי היכי דלא ליתו עלייהו הוי רשות. אבל עזרת ישראל אם כבר באו עליהם זה ודאי מצוה היא. ומסתבר כן. אבל פשטא דשמעתין לא משמע הכי. אבל לפי דברי הירושלמי דלעיל נראה כד' הרמב"ם ז"ל, דאתיין אינון עלן הוי מלחמת מצוה לרבנן ג"כ. ובכה"ג ג"כ הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו...

37. בית הבחירה (מאירי) מסכת סוטה דף מב עמוד א

אמר המאירי כל מלחמה שמלכי ישראל או מנהיגיהם נלחמים עם אויביהם הן מלחמת מצוה כגון מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק ומלחמה עם כל צר הבא עליהם להשחית נחלתם הן מלחמת הרשות כגון מלך שנלחם מרצונו עם שאר העמים אם להרחיב את גבולו אם להרבות בגדולתו ולהוסיף כבוד על שמו בכלם ממנין כהן אחד לדבר אל העם ולדרוש להם ולחזק את לבבם...

38. ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן פד

[יג]... ואין לחלק בין היכא שצרו כבר לאומרים שרוצים לבוא לשלול אלא כשהקול יוצא שרוצים לבוא לשלול אע"פ שלא באו עדיין מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו דאין מדקדקין בפקוח נפש...

39. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

משנה. ואלו הן שמצילין אותן בנפשן: הרודף אחר חבירו להרגו...

40. רש"י מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

ואלו שמצילין אותן - מן העבירה. בנפשן - ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה, ומקראי נפקי.

41. ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(טז) לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעהו אני יקנן:

42. דברים פרשת כי תצא פרק כב

(כה) ואם בשדה ימצא האיש את הנער המארכש והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו:
(כו) ולנער לא מעשה דבר אין לנער חטא מנת פי פאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש פן הדבר הזה:

43. דברים פרשת כי תצא פרק כב

(א) לא תרצה את שור אחיך או את שויו נדחים והתעלמת מהם השב תשיכם לאחיה:
(ב) ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ונאספתו אל תוף ביתו והנה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו:

44. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

תנו רבנן: מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה לכדתניא: מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. - אין הכי נמי. ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן? - אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה, מה נערה המאורסה, שלא בא אלא לפוגמה - אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו, רודף אחר חבירו להרגו - על אחת כמה וכמה. - וכי עונשין מן הדין? - דבי רבי תנא: הקישא הוא, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, וכי מה למדנו מרוצח? מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו... גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו! - אי מהתם הוה אמינא: הני מילי - בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי - אימא לא, קא משמע לן.

45. רש"י מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

לא תעמוד - לא תעמוד עצמך על דמו - אלא הצילהו.
לפגמה - לביישה ולזלזלה, אמרה תורה נתנה להצילה בנפשו, כדילפינן לקמן מואין מושיע לה.
מן הדין - קל וחומר.

הקישא הוא - שהוקש רוצח לנערה המאורסה, וכל היקש וגזירה שוה המופנת הרי הוא כמפורש במקרא ועונשין ממנו לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו, אבל מקל וחומר שאדם דן קל וחומר מעצמו אף על פי שלא קבלו מרבו - אין עונשין ממנו, כדילפינן במכות (יד, א).
וכי מה למדנו מרוצח - כאן לפטור את האונס דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה, אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה, ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה כלומר נמצא אף למד, דמשום מילי אחרוני איתקוש ותרוייהו ילפי מהדי.

מה נערה המאורסה ניתן להצילה - מן העבירה בנפשו, אף רוצח וכו', ואכתי ילפא נערה מרוצח שתהרג ואל תעבור, כדלקמן...
אבדת גופו - כגון נטבע בנהר מניין שאתה מצווה על השבתו.
תלמוד לומר והשביתו לו - קרא יתירא הוא למדרש: השב את גופו לעצמו.
הני מילי בנפשו - אם זה הרואהו יכול להצילהו יצילהו.
קא משמע לן - לא תעמוד על דם רעך - לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך.

46. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א

הלכה ט

הרי זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף...
הלכה יד

כל היכול להציל ולא הציל עובר על +ויקרא י"ט ט"ז+ לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך.

47. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עד עמוד א

דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חברו להורגו, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל - הרג עליו.

48. רש"י מסכת סנהדרין דף עד עמוד א

ויכול - הנרדף או הרואהו להציל באחד מאבריו, ולא הציל אלא בנפשו - נהרג עליו.

49. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א

הלכה יג

כל היכול להציל באבר מאבריו ולא טרח בכך אלא הציל בנפשו של רודף והרגו הרי זה שופך דמים וחייב מיתה אבל אין דין ממיתין אותו.

50. שולחן ערוך חושן משפט הלכות חובל בחברו סימן תכה

סעיף א

...רודף את חברו להרגו, והזהירוהו, והרי הוא רודף אחריו, אפילו היה הרודף קטן, הרי כל ישראל מצווים להצילו באבר מאבריו הרודף, ואם אינם יכולים לכיין ולא להצילו אלא א"כ יהרגו הרודף, הרי אלו הורגים אותו אף על פי שעדיין לא הרג...

51. תוספות מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

והא אסתר פרהסיא הואי - ...אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה...

52. כסף משנה הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א

הלכה יד

...וכתב הגהות מיימון עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב עכ"ל. ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק:

53. בית יוסף חושן משפט סימן תכו

(ב) ... וכתבו הגהות מיימונית (דפ' קושטא) עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק:

54. סמ"ע סימן תכו

[ב] עובר על לא תעמוד כו'. ובהגהות מיימוניות [פ"א מרוצה הט"ו דפוס קושטא] כתבו דבירושלמי [ראה סוף פ"ח דתרומות] מסיק דצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, והביאו הב"י [סעיף ב'], וכתב ז"ל, ונראה שהטעם הוא מפני שהלה ודאי והוא ספק, עכ"ל. גם זה השמיטו המחבר ומור"ם ז"ל, ובזה י"ל כיון שהפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן, משו"ה השמיטוהו גם כן:

55. שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרכז (אלף נב)

... תדע דסכנת אבר חמירא דהא התירו לחלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו ע"י ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

56. פתחי תשובה חושן משפט סימן תכו

(ב) עובר על לא תעמוד. עיין סמ"ע סק"ב בענין להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת חברו. ועיין בספר אגודת אזור מהגאון מהר"ם זאב זצ"ל שכתב טעם נכון מה דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו דברי הירושלמי בזה, משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא ע"ש. ושם בסוף הספר בהשמטות הביא בשם הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ז שכתב כן בפשיטות דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה [עיין מה שכתבתי בפ"ת ליו"ד סימן קנ"ז סק"ט"ו הבאתי דברי רדב"ז אלו ע"ש], והוא ז"ל כתב על זה, אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו סוף פרק אלו מציאות דף ל"ג [ע"א] גבי שלך קודם לכל אדם, שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך, וכ"ה בשו"ע [ח"מ] סימן רס"ד סעיף א' ע"ש:

57. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכט

סעיף ה

הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף (וכן) יחיד הנרדף מפני אנס, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם. (וע"ל סוף סימן ש"ו מי שרוצים לאנסו אם מחללין עליו שבת).

58. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכט

סעיף ה

הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים וכן נהר שוטף וכן יחיד הנרדף מפני נכרי מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם ואפילו הוא ספק אם יציל ומכל מקום אם יש סכנה אין לו לסכן עצמו כדי להציל את חברו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה ואף שרואה במיתת חברו ואע"פ שהוא ספק וחבירו ודאי מכל מקום הרי נאמר וחי בהם ולא שיבא לידי ספק מיתה על ידי שיקיים מה שנאמר לא תעמוד על דם רעך:

59. משנה ברורה סימן שכט

(יט) כדי להצילם - ומ"מ אם יש סכנה להמציל אינו מחויב דחיו קודם לחיי חברו (או"ה) ואפילו ספק סכנה נמי עדיף ספיקו דידיה מוודאי דחברו אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך [פתחי תשובה ח"מ סי' תכ"ו]:

60. ערוך השולחן חושן משפט סימן תכו

סעיף ד

הפוסקים הביאו בשם ירושלמי דחייב אדם להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס א"ע ומיהו הכל לפי הענין ויש לשקול הענין בפלס ולא לשמור א"ע יותר מדאי ובזה נאמר ושם אראנו בישע אלהים זהו ששם אורחותיו וכל המקיים נפש מירשאל כאלו קיים עולם מלא ועל יו"ד סי' רנ"ב:

61. תפארת ישראל - יכין מסכת ברכות פרק א

משנה ג

כה) על דברי ב"ה. - ...עכ"פ היכא דליכא ודאי סכנה, ולא שכיח היזיקא, מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגני...

62. שמות פרשת שמות פרק ד

(יט) ויאמר יקנוק אל משה במדון לה שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך:

63. משך חכמה שמות פרשת שמות פרק ד

(יט) (ויאמר ה' אל משה במדיון) לך שוב מצרימה, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. מוכח דאם היו חיים המבקשים את נפשו לא היה צריך לילך להוציא בני ישראל ממצרים, אף על פי שכל ישראל צריכים אליו, אינו צריך להכניס עצמו בסכנה...

64. אור שמח הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ז

[ח] הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם כו' אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו אינו יוצא משם לעולם כו', התיר עצמו למיתה: הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא, הלא פקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה, ומכש"כ פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכיח, רק דנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב, הוא אמר כי אם יחם לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות, תו אין יכולים ב"ד להמיתו, וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבריו ומסכנה ודאית, כן נראה, ומוכח מזה דלא כהגמ"י בשם ירושלמי דתרומות (עיי' שם פ"ח סוף ה"ד) שהובא בכסף משנה פרק א' (ה"ד) דחייב להכניס עצמו בספק סכנה, ומירושלמי גופיה אינו מוכח למעיי' היטב בו:

65. שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קמג

...ולענין הצלת כלל ישראל כבר כתבתי לעיל, דלע"ד מטעם הוראת שעה ולמיגדר מילתא נגע בה, אלא שהוא דבר פשוט כ"כ שא"צ ב"ד ע"ז. וממלחמת מצוה לע"ד אין ללמוד כלל, דע"כ עניני הכלל דמלחמות יוצאים הם מכלל זה דוחי בהם, שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, 7 ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה, אלא דמלחמה והלכות צבור שאני...

66. מנחת חינוך פרשת ואתחנן מצוה תכה

[ג]... ונוהג מצוה זו בכל איש ישראלי הן אנשים ונשים כמבואר בש"ס דמלחמות מצוה אפי' כלה מחופתה וכו' וכתב הרהמ"ח ועובר ע"ז ובא לידו ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר וכו' וצ"ע נהי דכל המצות נדחים מפני הסכנה מ"מ מצוה זו דהתורה ציותה ללחום עמהם וידוע דהתורה לא תסמוך דיני' על הנס כמבואר ברמב"ן ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהוא סכנה. א"כ דחוי' סכנה במקום הזה ומצוה להרוג אותו אף שיסתכן וצ"ע:

67. מרומי שדה מסכת עירובין דף מה עמוד א

שם. פירש"י ד"ה והא לא באו. - ... ובאמת מותר למלך להלחם אפילו מלחמת הרשות, ואינו חושש לסכנת נפשות, דשאני סכנת מלחמה משארי סכנות... והרי בכל המלחמות מעמיד שר הצבא לפי רצונו במקום סכנה יותר מהראשון. וכן יעקב אבינו העמיד בני השפחות ראשונים. ולא קשה כלל. אלא שאני מלחמה, דאין בו איסור סכנת נפשות כלל...

68. במדבר פרשת מסעי פרק לג

(נג) והורשטם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה:

(נד) והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו:

(נה) ואם לא תורישו את ישרי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשפים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצרו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה:

69. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ...

70. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא.